

**ПЕРАКЛАД НАВУКОВЫХ ТЭКСТАЎ ЯК АДЗІН З МЕТАДАЎ
ПАВЕЛІЧЭННЯ ЛЕКСІЧНАГА ЗАПАСУ**

Місюкавец Любоў Пятроўна, выкладчык,

Палескі дзяржаўны ўніверсітэт,

Misiukavets Liubov, mlp-1963@tut.by

Анатацыя: у артыкуле даецца паняцце перакладу, апісваюцца віды адпаведнасці беларуска–рускіх узаемаперакладаў, акрэсліваюцца лексічныя асаблівасці навуковых тэкстаў, якія неабходна ўлічваць пры перакладзе з рускай мовы на беларускую мову.

Ключавыя словы: эквіваленты, пераклад, навуковая інфармацыя, уласна навуковы тэкст, навукова–папулярны, тэрміналогія.

Уменне перакладаць неабходна любому адукаванаму чалавеку, які жыве ў рэальна двухмоўным ці шматмоўным асяроддзі, бо ўменне перакладаць складаецца з умення правільна ўспрыняць змест пачутага ці прачытанага на адной мове і ўмення адэкватна перадаць гэты змест на іншай мове.

Заняткі перакладу адкрываюць перад студэнтам новыя перспектывы, бо пры звычайным параўнанні моў пад увагу прымаецца прыналежнасць моўных адзінак да аднаго і таго ж аспекту ці ўзроўню моўнай сістэмы – фанетычнага, лексічнага, граматычнага і г. д. – пры ўмове іх пэўнага семантычнага адзінства. Пераклад дае магчымасць, па-першае, удакладніць, замацаваць і актывізаваць атрыманыя веды на функцыянальнай аснове, па-другое, параўноўваць рознаўзроўневыя факты і з’явы абедзвюх моў, што дазволіць глыбей асэнсаваць найбольш складаныя моўныя з’явы.

Метадычна правільна арганізаваная праца па перакладзе праз супастаўленне моў, праз акцэнтаванне ўвагі на тым своеасаблівым, што адрознівае адну мову ад другой, будзе садзейнічаць размежаванню дзвюх моўных сістэм у свядомасці іх носьбітаў, а таксама спрыяць фарміраванню аўтаномнага двухмоўя. Менавіта пераклад можа быць дзейсным сродкам карэкцыі “змешанага” або “сумешчанага” двухмоўя, якое характэрна для насельніцтва Беларусі.

Агульнасць паходжання ўсходнеславянскіх моў, блізкасць іх гістарычнага развіцця і ўзаемадзеянне на сучасным этапе абумовілі наяўнасць у беларускай і рускай мовах аднолькавых ці блізкіх слоў.

Аналіз беларуска–рускіх узаемаперакладаў дазваляе выявіць наступныя самыя агульныя віды адпаведнасці:

1. **Эквіваленты** (або *пастаянныя адпаведнікі*) – моўныя адзінкі ў мове арыгінала і перакладу маюць пастаянныя раўназначныя эквіваленты, якія звычайна не залежаць ад кантэксту. Гэтыя адпаведнікі могуць цалкам супадаць па сваёй будове і значэнні, мець аднолькавае ці блізкае напісанне і вымаўленне (так званыя абсалютныя эквіваленты), яны ўзаемазамяняльныя ў любых кантэкстах: бел. *плацёж* – рус. *платеж*, бел. *даход* – рус. *доход*, бел. *капейка* – рус. *копейка*.

2. **Варыянтныя адпаведнікі** – моўныя адзінкі ў арыгінале і перакладзе маюць варыянтныя адпаведнікі, г. зн. такія адпаведнікі, якія ўстанаўліваюцца паміж словамі ці выразамі, калі ў мове перакладу для перадачы таго ці іншага значэння існуе некалькі варыянтаў і патрэбна выбраць адзін з іх. Так, напрыклад, рускай лексеме *открыть* адпавядаюць у беларускай мове лексемы *адчыніць, разгарнуць, расплюшчыць, пачаць, выкрыць, адкрыць* [4]. У залежнасці ад пэўнай маўленчай сітуацыі мы выбіраем адпаведнае слова.

3. **Безэквівалентнасць** – моўныя адзінкі арыгінала не маюць адпаведнікаў у перакладзе. Але яе не трэба разумець як поўную адсутнасць у мове перакладу сродкаў для перадачы пэўных моўных адзінак арыгінала. Пад безэквівалентнасцю адзінак звычайна разумеюць толькі тое, што яны не маюць гатовых адпаведнікаў (слоў ці выказаў), якія можна ўзяць і падставіць замест іх у перакладзе. У беларускай мове гэта, напрыклад, *вєрашчакa, вaўкалак, імшара, прыгон* і многія іншыя [1, с.32].

У рускай мове безэквівалентнымі (у адносінах да беларускай мовы) выступаюць, напрыклад, словы *отчество* (імя па бацьку), *пряность* (вострая прыправа), якія не маюць у беларускай мове аднаслоўнага адпаведніка.

Праца над перакладам патрабуе не толькі строгай паслядоўнасці, што абумоўлена цяжкасцямі моўнага характару (ад працы са словам, словазлучэннямі, фразеалагізмамі, сказами), але і тэкставага характару (стылістычныя прыметы).

Аднак галоўная праблема метадыкі перакладу заключаецца нават не ў моўных асаблівасцях твораў розных стыляў і жанраў, а ў тым, каб студэнты адрознівалі тэа задачы, якія даводзіцца вырашаць пры перакладзе.

Так, пры перакладзе навуковага тэксту неабходна акрэсліць, што навуковыя тэксты (не будзем тут разглядаць асобныя жанры) падзяляюцца на дзве вялікія групы, мэты і заданні якіх істотна адрозніваюцца паміж сабой: гэта тэксты ўласна навуковыя, прызначаныя для больш–менш вузкага кола спецыялістаў, і тэксты навукова–папулярныя. Зазвычай, мэтай першай групы навуковых тэкстаў з’яўляецца разгляд і аналіз нейкай істотнай навуковай інфармацыі, вынікаў праведзеных даследаванняў, эксперыментаў, новых тэорый, гіпотэз, іх абгрунтаванне з прыцягненнем факталагічнага матэрыялу.

Галоўная мэта навуковых тэкстаў падобнага роду — данесці істотную навуковую інфармацыю да навукоўцаў, па магчымасці найбольш дакладна перадаючы лагічную структуру арыгінала, правільна ўзнавіўшы выкарыстаную сістэму тэрмінаў. Выкананне гэтай задачы звязана ў асноўным з захаваннем зместу.

Зыходзячы з гэтай мэты, перад работай над тэкстам такога роду, неабходна звярнуць увагу студэнтаў на наступныя задачы:

— выкарыстанне ў навуковым тэксце агульнапрынятай галіновай тэрміналогіі;

— выкананне строгай лагічна абгрунтаванай паслядоўнасці падачы матэрыялу.

Навукова–папулярныя тэксты істотна адрозніваюцца з разгледжанымі вышэй мэтам і заданнямі тэкстаў уласна навуковых. Таму што яны накіраваны да зусім іншай аўдыто-

рыі — да шырокага кола чытачоў, якія не з'яўляюцца спецыялістамі ў пэўнай вобласці. Галоўная мэта гэтых тэкстаў складаецца не ў тым, каб проста паведаміць нешта новае ці добра перапрацаванае старое, іх мэта — даць чытачу ўяўленне пра тую ці іншую сферу навуковых ведаў у даступнай для яго форме[3,с.123].

Пры працы з навукова-папулярным тэкстам звяртаецца ўвага на наступныя задачы:

– навукова-папулярны тэкст павінен быць напісаны проста і зразумелай мовай без залішняга ўжытку адмысловых тэрмінаў; калі ж такія ўжываюцца, да кожнага з іх павінна быць тлумачэнне ў выглядзе зноскі.

–гэтак жа як ва ўласна навуковых тэкстах, так і ў навукова-папулярных тэкстах трэба скарыстаць структуру падачы матэрыялу, якая будзе зразумела для чытача і дапаможа яму разабрацца ў матэрыяле.

Асноўныя складанасці пры працы над уласна навуковымі тэкстамі – гэта тлумачэнне сэнсу тых ці іншых спецыфічных слоў, вялікая інфармацыйная дакладнасць перакладу і не забываць пра вышэйназваныя агульныя віды адпаведнасці ў беларуска-рускіх узаемаперакладах[2,с.54].

Асноўнай лексічнай асаблівасцю навуковых тэкстаў з'яўляюцца тэрміны. Сярод іх можна вылучыць словы агульнанавуковага выкарыстання, якія больш сустракаюцца ў навукова-папулярных тэкстах (*даследаванне, апрацоўка, аперацыя, працэс*). Выяўленне значэння такіх слоў залежыць ад зместу і метадалогіі той навукі, у якой яны прымяняюцца. Напрыклад, значэнні слова *операцыя*: 1) 'асобнае дзеянне сярод многіх іншых; выкананне якой-небудзь фінансавай, крэдытнай, прамысловай, гандлёвай, страхавой або іншых задач, *напрыклад, банкаўская аперацыя, паштовая аперацыя*'; 2) 'у вылічальнай тэхніцы выкананне лічбавай вылічальнай машынай якога-небудзь дзеяння з зыходнымі велічынямі, *напрыклад, арыфметычная аперацыя*' (*БелЭн*.)

Вузкаспецыяльныя тэрміны ўласцівы ўласна навуковаму падстылю; у тэкстах навукова-папулярнага характару (якія разлічаны на шырокае кола чытачоў) яны звычайна не выкарыстоўваюцца, а калі і ўжываюцца, то з абавязковым тлумачэннем. Напрыклад: *бенефіцыйар, юсіраваць, варант. Аднак з тых часоў Кіпр зрабіў шэраг крокаў па накіраванні да інтэграцыі ў ЕС і як следства да празрыстасці заканадаўства, у тым ліку ў сферы раскрыцця інфармацыі аб бенефіцыйарах(юрыдычных або фізічных асобах, якія атрымлівалі грошы, фінансавую выгаду зыходзячы з пазыковага дакумента або дагавора)*

Многія вузкаспецыяльныя тэрміны не фіксуюцца ў агульнамоўных слоўніках. Менавіта наяўнасць вузкаспецыяльных тэрмінаў выводзіць мову навукі за межы літаратурнай мовы. Кожны тэрмін мае сэнс толькі як член пэўнай тэрміналагічнай сістэмы, і ў межах гэтай сістэмы ён стылістычна нейтральны.

У сучаснай тэрміналогіі таксама сустракаюцца выпадкі лексічнай варыянтнасці, калі адначасова ўжываюцца беларускія тэрміны або кампаненты тэрмінаў і запазычаныя: *фактарынг – крэдытаванне пад уступку патрабавання, траст – давяральныя аперацыі, банкаўскі рытэйл – банкаўскі рознічны бізнес і інш.*, а таксама варыянты, якія ўзніклі на аснове выкарыстання тэрмінаў, утвораных рознымі спосабамі тэрмінаўтварэння: *калькавання, стварэння нацыянальнага эквівалента і г.д.*

У навуковых тэкстах часта ўжываюцца так званыя клішэ, якія структуруюць тэкст. Яны павінны перакладацца як адзінае цэлае: *подытожывая – падрахоўваючы; другімі словамі, інакш гаворы – іншымі словамі, інакш кажучы; с адной стороны – з іншага боку; в результате, как следствие – у выніку, як вынік; в то же время, одновременно используются – у той жа час, адначасна; в частности – у прыватнасці.*

Супастаўленне сістэм мовы крыніцы і мовы перакладу развівае ў студэнтаў навыкі лінгвістычнага мыслення, ператварае пераклад тэксту ў свайго роду перакладзеным тэкст, але і паспрабаваць зразумець, чаму яна была зроблена ў дадзеным месцы. Тым самым у студэнтаў развіваюцца навыкі даследчай працы.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Валочка, Г.М. Пераклад – праца творчая: курсы па выбары / Г.М. Валочка // Беларуская мова і літаратура. – 2003. – № 4 – С. 31 – 35.

2. Гурова, Ю.И. Перевод: воссоздание внутренней смысловой программы и единого смысла текста как основа моделирования процесса перевода / Ю.И. Гурова. – СПб.: Реноме. 2010. – 239с.

3. Ляшчынская, В. А. Навуковыя тэксты, іх адметнасць і асаблівасці // Гуманізацыя ўчебнага працэса: асобны мотыв і творчаснае развіццё: Тэзісы дакладаў навучнай канф. (Бабруйск, 29–30 сакавіка 2001). – Бабруйск, 2001. – С. 123 – 124.

4. Русско–беларускі слоўвар [Тэкст] : слоўвар. В 3 т. Т. 2. Л – П / Нацыянальная акадэмія навук Беларусі, Інстытут мовы і літэратуры імя Якуба Коласа, 2012. – 944с.
с.